

Urszula Wich

Podstawy rozwoju Lublina

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 22,
359-377

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Urszula WICH

Podstawy rozwoju Lublina

Основы развития Люблина

Basis for the Development of Lublin

Czynnikami decydującymi o możliwościach rozwoju każdego miasta, jego znaczeniu, sile oddziaływania i miejscu w sieci osadniczej są: ludność, rozmiary działalności gospodarczej, w tym funkcje egzogeniczne spełniane przez miasto na rzecz różnych układów terytorialnych. Listę czynników dopełniają historyczne przesłanki powstania i rozwoju miasta, jego tradycje i naturalne uwarunkowania, kształtujące odrębność i specyfikę rozwojową miasta, które go odróżniają od innych jednostek miejskich. Prezentowane rozważania mają na celu analizę postaw rozwoju Lublina, na które składają się: proces rozwoju historycznego, potencjał ludnościowy i gospodarczy oraz wielkość i struktura funkcji zewnętrznych, a także sformułowanie ocen na temat charakteru rozwoju gospodarki miasta i spełnianych przezeń funkcji zewnętrznych na rzecz określonych układów terytorialnych. Uwzględniając ponadto pełnienie przez Lublin roli rdzenia kształtującej się aglomeracji lubelskiej, rozważania dopełniono analizą na temat miejsca i znaczenia aglomeracji lubelskiej w zbiorze aglomeracji miejskich kraju, ze szczególnym uwzględnieniem podsystemu aglomeracji kształtujących się.

Przyjęty cel opracowania i wynikający stąd tok rozumowania cechują walory poznawcze i utylitarne. Na ogół dobrze rozwinięte teorie osadnicze pozwalają na ukierunkowanie badań i uchwycenie ogólnych prawidłowości rozwojowych miasta jako elementu układu osiedleńczego¹.

¹ K. Dziewoński: *Przegląd teorii osadniczych*. [w] *Elementy teorii planowania przestrzennego*. Pod red. K. Secomskiego. PWN, Warszawa 1972.

Pomijają jednakże wewnętrzną specyfikę i odrębność organizmu miejskiego, których siła oddziaływania na kierunki rozwoju miasta i jego miejsce w sieci osiedleńczej jest niekiedy tak duża, że ich interpretacja w oparciu o znane prawidłowości okazuje się dalece niewystarczająca. Dotyczy to w szczególności miast starych, o długich tradycjach i dużym znaczeniu w krajowym układzie osadniczym w przeszłości. Przykładem takiego miasta jest Lublin. Jego naturalne predyspozycje rozwoju i tradycje ciągle w znacznym stopniu uczestniczą w kształtowaniu współczesnych podstaw gospodarki miasta. Siła oddziaływania tradycji i ich szczególna inercja powinna być uwzględniona przy określaniu kierunków rozwoju miasta w przyszłości. Rola planisty sprowadzać się powinna do korygowania przeszłości i wzbogacania jej o nowe elementy, dostosowanych do współczesnych zasad funkcjonowania miasta oraz zakładanych w perspektywie tendencji jego rozwoju, czy ewolucji w wyżej zorganizowany układ osadniczy (np. w aglomerację). Powszechne dziś niedoceniające wielowiekowych tradycji w kształtowaniu kierunków rozwoju miasta, charakteru jego gospodarki i struktury funkcjonalnej jest jedną z przyczyn małej skuteczności planowania, jako narzędzia sterowania rozwojem miast.

PROCES HISTORYCZNEGO ROZWOJU MIASTA

Lublin położony jest centralnie w międzyrzeczu Wisły i Bugu, na obszarze należącym do trzech jednostek geograficznych: w 2/3 do Wyżyny Lubelskiej, w pozostałych zaś częściach do Małego Mazowsza i Kotliny Sandomierskiej. Usytuowanie miasta na pograniczu odmiennych krain gospodarczych, tj. północnej — lesistej i południowej — rolniczej oraz w miejscu zbiegu trzech dolin rzecznych (Bystrzyca, Czarniejówka i Czechówka), zdecydowało o rosnącej i dominującej na tym obszarze jego pozycji gospodarczej i administracyjnej. Brak konkurencyjnego ośrodka w międzyrzeczu Wisły i Bugu sprawił, że już w czasach przedpiastowskich nazywano ten obszar Lubelszczyzną².

Od czasów przedpiastowskich aż po dobę rozbiorów kraju głównym stymulatorem rozwoju Lublina był czynnik komunikacyjny³. Przechodziły bowiem przez miasto ważne szlaki handlowe (najstarszy tzw. ruski), które łączyły państwo polskie z rozległymi obszarami Litwy i ziemiami ruskimi. Ranga Lublina jako jednego z głównych ośrodków życia gospodarczego wiąże się z okresem jagiellońskim. Rozkwit miasta zapo-

² S. Wojciechowski: *Położenie i rozwój przestrzenny miast*. [w] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I. Wyd. Lub. Lublin 1965, s. 11.

³ *Ibid.*, s. 15—16.

czątkował przywilej lokacyjny z 1317 r. Zalety centralnego położenia w państwie Jagiellonów wzmacniały przywileje królewskie, które utrzymywały jego rangę handlową. Lublin staje się ważnym centrum handlowym zarówno w międzynarodowym handlu tranzytowym, jak krajowym, a także lokalnym jako ośrodek wymiany płodów rolnych z okolicznych ziem⁴.

Znaczenie Lublina jako jednego z głównych ośrodków gospodarczych Rzeczypospolitej XVI i pierwszej połowy XVII wieku wpłynęło na wykształcenie się politycznej funkcji miasta⁵. Dogodność położenia komunikacyjnego uczyniła go miejscem spotkań dostojników polskich i litewskich, postojów królewskich i posłów zagranicznych. W Lublinie odbywały się często sejmy i liczne zjazdy szlacheckie. Miasto miało też prawo wysyłania własnych posłów na sejm. W 1578 r. stało się siedzibą Trybunału Koronnego.

Toczące się z końcem XVII wieku wojny na Ukrainie, następnie w samej Rzeczypospolitej, zakończone jej rozbiorami, zapoczątkowały i przypieczętowały upadek Lublina. Znalazło to przede wszystkim wyraz w spadku rangi handlowej miasta do lokalnej. Pewne nadzieje wiązano z utworzeniem w 1815 r. Królestwa Polskiego. Uzasadniała je skala wielkości miasta (największy po Warszawie, a obok Kalisza i Płocka ośrodek miejski Królestwa), dogodność położenia komunikacyjnego (pomiędzy Królestwem a Ukrainą) oraz tworzone w mieście organizacje rządowe dla popierania rozwoju kapitalistycznego przemysłu (m.in. izba handlowa i rękodzielnicza, komora celna)⁶. Działania na rzecz ożywienia gospodarczego miasta jednak nie powiodły się. Lublin pozostał ośrodkiem handlu o znaczeniu lokalnym, a wyznaczoną mu rolę w handlu tranzytowym pomiędzy Królestwem a Ukrainą, przechwyciła Warszawa. Powstawanie w mieście manufaktur i przekształcanie się w nie zakładów rzemieślniczych miało charakter powolny. Wprowadzanie nowych gałęzi przemysłu (reprezentowanych m.in. przez wytwórnie maszyn i narzędzi rolniczych) nie wpłynęło na zwiększenie roli miasta w życiu gospodarczym Królestwa. Przemysł ten bowiem miał głównie znaczenie lokalne. Brak wyraźniejszych efektów w ożywieniu lubelskiego handlu i przemysłu wiązać należy m.in. z niezabezpieczeniem warunków dla ich rozwoju. Warto nadmienić, iż Lublin niemal dwadzieścia lat później od Warszawy otrzymał trakt bity (1836 r.) i tor kolejowy (1877 r.) łączące go z Ukrainą. W tej sytuacji nie mógł spełniać roli centrum dla handlu tranzytowego z Ukrainą.

⁴ S. Tworek: *Rozkwit miasta. Renesans*. [w] *Dzieje Lublina*, op. cit., s. 81–84.

⁵ *Ibid.*, s. 86–87.

⁶ A. Kierek: *Przemiany gospodarcze w Lublinie w latach 1795–1864*. [w] *Dzieje Lublina*, op. cit., s. 219–221.

U schyłku XIX i na początku XX wieku umacniają się w Lublinie kapitalistyczne stosunki produkcji w przemyśle, a więc znacznie później niż w innych dużych miastach kraju. Cechą rozwoju przemysłowego miasta staje się monopolizacja i wielobranżowość, zgodna z rolniczym charakterem Lubelszczyzny⁷. Na czoło lubelskiego przemysłu wysunęły się branże przetwarzające surowce rolne i obsługujące rolnictwo. Rozwijały się także, choć w mniejszym zakresie, inne gałęzie przemysłu, zwłaszcza mineralna i chemiczna bazujące na surowcach lokalnych. Znaczenie przemysłu Lublina tuż przed pierwszą wojną światową wzrasta. Niektóre jego produkty (głównie przemysłu metalowego, chemicznego i mineralnego) docierają na rynek krajowy i Cesarstwa Rosyjskiego. Przemysł spożywczy obejmujący niemal cały zestaw przetwórstwa płodów i surowców rolnych, miał raczej charakter lokalny. Mimo pewnego ożywienia produkcji przemysłowej i korzystnego położenia miasta pomiędzy wschodem i zachodem, nie doszło i w tym okresie do przekształcenia Lublina w ważniejsze centrum handlowe. W zasięgu miejscowego kupiectwa znajdował się przede wszystkim rynek lokalny. Lublin nadal pozostawał w cieniu dynamicznie rozwijającej się Warszawy.

W odrodzonym w 1918 r. państwie polskim uzyskał Lublin korzystniejsze warunki rozwoju. Złożył się na nie przede wszystkim czynnik geopolityczny. Wytyczenie granicy polsko-radzieckiej daleko na wschód od granicy ówczesnego województwa lubelskiego na Bugu, określiło Lublinowi dość centralne położenie w kraju. Kolejnym czynnikiem rozwoju Lublina pozostawało nadal zapotrzebowanie rolniczego zaplecza na funkcje kompleksowej obsługi. Ciągły brak większego od Lublina ośrodka miejskiego na Lubelszczyźnie nałożył niejako na miasto obowiązek sprostania zapotrzebowaniu jego regionu, poprzez rozwój w mieście zróżnicowanej działalności gospodarczej. Stąd też Lublin międzywojenny cechuje — w przeciwieństwie do innych dużych miast kraju — zróżnicowanie funkcji ekonomicznych. Spełniał on bowiem rolę głównego na Lubelszczyźnie ośrodka przemysłowego, usługowo-handlowego, administracyjnego i oświatowo-kulturalnego. Rozwój miasta w okresie międzywojennym był jednak dość powolny i uzależniony od ogólnej koniunktury gospodarczej w kraju. Znaczenie miasta w życiu gospodarczym państwa było raczej drugorzędne. Lublin stanowił przede wszystkim oparcie dla rolniczego zaplecza swego regionu. Silniejsze tendencje w rozwoju Lublina pojawiły się dopiero w drugiej połowie lat trzydziestych, kiedy został on włączony do Centralnego Okręgu Przemysłowego.

⁷ A. Kierek: *Rozwój Lublina w latach 1864—1914*. [w] *Dzieje Lublina*, op. cit., s. 273—281.

wego. Zapewniło to miastu dopływ środków na inwestycje i produkcję, wskutek zwiększenia puli zamówień rządowych. Stąd też dopiero w 1938 r. przemysł Lublina przekroczył poziom produkcji i zatrudnienia sprzed pierwszej wojny światowej.

Po drugiej wojnie światowej, w zmienionym położeniu geopolitycznym Polski i w nowych warunkach ustrojowych rozwój Lublina wynikał z planowego kształtowania układu osadniczego kraju. Szczególną rolę w rozwoju Lublina odegrały decyzje centralne o lokalizacji w nim ważnych dla regionu inwestycji, zarówno ze sfery produkcji materialnej jak pozamaterialnej. Przyjęte zasady na ogół były zgodne z historycznymi uwarunkowaniami rozwoju Lublina i często nawiązywały do tradycji miasta. Zmierzały one do utrwalenia roli Lublina jako centrum życia gospodarczego i naukowo-kulturalnego na wschodnich terenach kraju.

Trwałą podstawę rozwoju gospodarczego Lublina w okresie Polski Ludowej stworzył przemysł, a w jego ramach gałęzie elektromaszynowa i spożywcza. Ich dominacja w przemyśle miasta świadczy o kontynuowaniu tradycji międzywojennych, choć przejawiających się niekiedy we wprowadzaniu nowej produkcji w ramach gałęzi. W miejsce bowiem zburzonej w czasie wojny fabryki samolotów, powstała w 1951 r. Fabryka Samochodów Ciężarowych. Po dzień dzisiejszy jest to największa inwestycja w Lublinie, a także największy w kraju zakład motoryzacyjny wytwarzający samochody dostawcze „Żuk” i wiele asortymentów dla całego przemysłu motoryzacyjnego.

W okresie Polski Ludowej przekształcił się też Lublin w centrum nauki, ochrony zdrowia i kultury o znaczeniu ponadregionalnym. Po drugiej wojnie światowej powstały w mieście cztery wyższe uczelnie: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Akademia Medyczna, Akademia Rolnicza i Politechnika Lubelska. Łącznie z funkcjonującym w mieście od 1918 r. Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, wykształciły one blisko 150 tys. absolwentów.

Powstały też obiekty ochrony zdrowia, często o unikalnych kierunkach leczenia. Wymienić tu można Szpital Psychiatryczny zaliczany do jednych z największych w kraju; Państwowy Szpital Kliniczny Akademii Medycznej — największy i jeden z najlepiej wyposażonych w kraju; Szpital Onkologiczny, Instytut Stomatologii i Klinikę Otolaryngologii Dziecięcej.

W okresie Polski Ludowej przekształcił się Lublin w znaczące na wschodnich terenach kraju centrum kultury. Ton kulturze nadają nie tylko profesjonalne placówki (Teatr Dramatyczny im. J. Osterwy, Państwowa Filharmonia im. H. Wieniawskiego, Teatr Muzyczny, Państwowy Teatr Lalki i Aktora im. H. Andersena), lecz także teatry akade-

mickie, folklorystyczne stowarzyszenia teatralne i inne. Utrzymują one kontakty z licznymi scenami krajowymi i zagranicznymi.

Można więc mówić o dość zróżnicowanym w Polsce Ludowej charakterze rozwoju społeczno-gospodarczego Lublina. Cecha ta, uwidaczniająca się już w przeszłości historycznej, jest konsekwencją specyficznego usytuowania miasta. Jego położenie wśród rozległych terenów rolniczych, we wschodniej części kraju cechującej się słabym nasyceniem miastami i brakiem konkurencyjnych ośrodków miejskich było szczególnie bodźcem dla rozwoju zróżnicowanej działalności w mieście. Zasięg funkcji miasta i ich charakter (centralny i wyspecjalizowany), determinowała przede wszystkim sytuacja polityczna i gospodarcza kraju, a także zmieniające się priorytety w funkcjach miast.

ROZWÓJ LUDNOŚCIOWY

Wiodąca rola ludności Lublina w kształtowaniu podstaw jego rozwoju znajduje odzwierciedlenie w dużej zgodności pomiędzy rozwojem ludnościowym i gospodarczym miasta, nawet w odległej przeszłości historycznej. Szczególnemu rozkwitowi gospodarki Lublina na przełomie XV i XVI wieku odpowiadał dynamiczny rozwój jego ludności, a postępujący od połowy XVII wieku aż po dobę rozbiorów upadek gospodarczy Lublina był zbieżny z regresem ludnościowym. Stąd też u schyłku XVIII wieku Lublin liczył już mniej niż 10 tys. mieszkańców. Dynamiczny rozwój miast w Królestwie Polskim, wskutek ich uprzemysławiania i włączania w system transportu ogólnokrajowego, w zasadzie nie dotyczył Lublina. Znalazło to wyraz w wolniejszym rozwoju ludnościowym miasta. Jeszcze bowiem w 1822 r. licząc 13,2 tys. mieszkańców, zajmowało drugą w tym względzie pozycję wśród miast Królestwa Polskiego (po Warszawie), zaś w 1910 r. już piątą — 65,9 tys. (po Warszawie, Łodzi, Sosnowcu i Częstochowie)⁸. W okresie międzywojennym cechuje Lublin dość umiarkowany rozwój ludnościowy, podobnie jak gospodarczy. W 1925 r. osiągnął status miasta 100-tysięcznego, a w 1939 r. jego liczba mieszkańców wynosiła 122 tys. osób, co dawało mu dziesiątą pozycję wśród miast kraju⁹. Wyniszczenie biologiczne przyniosła Lublinowi druga wojna światowa. W 1944 r. zaludnienie miasta spadło do 83,8 tys. osób. W 1945 r. liczyło już 114 tys. zaś w 1946 r. tylko 99,4 tys. osób¹⁰. Wahania w zaludnieniu miasta w pierwszych latach po drugiej wojnie

⁸ *Rocznik statystyczny m. Lublina 1971*. MUS w Lublinie, s. 36.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

światowej związane były z przejściową na przełomie lat 1944/1945, funkcją stołeczną Lublina.

Intensywnemu rozwojowi gospodarczemu Lublina w Polsce Ludowej, zwłaszcza jego szerszemu uprzemysłowieniu odpowiadała wysoka dynamika wzrostu ludności. Ludność miasta wzrosła bowiem ze 117 tys. w 1950 r. do 324,1 tys. w 1984 r.¹¹. Na blisko trzykrotny przyrost mieszkańców Lublina w latach 1950—1984 złożyły się: w 43,4% przyrost migracyjny, w 40% — naturalny i w 16,6% przyrost wynikły ze zmian w granicach administracyjnych miasta. Okresem przewagi ruchu naturalnego w przyroście ludności miasta była pierwsza połowa lat pięćdziesiątych, a następnie druga połowa lat siedemdziesiątych będąca odpowiedzią na wyż demograficzny okresu pierwszego. Wzmógł się napływ ludności z zewnątrz przypada na lata 1956—1975. Wiązało się to z największym w tych latach przyrostem miejsc pracy w mieście, najpierw w sferze produkcji materialnej (druga połowa lat pięćdziesiątych i lata sześćdziesiąte), w następnej zaś kolejności — w usługach. Przyrost ludności w wyniku zmian w granicach administracyjnych Lublina dokonał się trzykrotnie (w latach: 1954, 1959, 1975). W wyniku tych zmian obszar miasta powiększył się trzykrotnie (z 30 do 118 km²). W efekcie dało to zmniejszenie gęstości zaludnienia w mieście z 3887 osób na 1 km² w 1950 r. do 2747 osób w 1984 r.

O rosnącej roli Lublina jako koncentracji ludności świadczy jego przesunięcie w hierarchii wielkościowej miast kraju z miejsca dwunastego w latach pięćdziesiątych na dziesiątą pozycję w latach sześćdziesiątych, którą zajmuje do dnia dzisiejszego. W 1964 r. osiągnął rangę miasta 200-tysięcznego¹². Rolę tę potwierdza także zwiększający się udział liczby ludności Lublina w zaludnieniu stolicy kraju. W 1950 r. Lublin cechował bowiem 14,5-procentowy udział w zaludnieniu Warszawy, w 1984 r. — 19,6-procentowy. Spełnia wreszcie Lublin rolę rdzenia kształtującej się aglomeracji lubelskiej, w której strefę węzłową obok Lublina tworzy jeszcze dwa miasta, tj. Lubartów i Świdnik, a strefę zurbanizowaną miasta: Łęczna i Nałęczów oraz gminy: Głusk, Mełgiew i Milejów¹³. W 1984 r. aglomeracja lubelska liczyła 421,6 tys. ludności (a więc tylko mniej o 78,4 tys. od wymaganego kryterium zaludnienia od aglomeracji ukształtowanej), przy czym ludność ta w 76,9% skupiona była w Lublinie¹⁴. Na tej podstawie można mówić

¹¹ *Rocznik demograficzny 1971*, GUS; *Rocznik statystyczny miast 1985*, GUS 1986.

¹² *Lublin 1944—1974*, MUS w Lublinie 1974, s. 13.

¹³ K. Fiedorowicz. *System osadniczy w planie przestrzennego zagospodarowania kraju*. „Miasto” 1976, 9, s. 1—5.

¹⁴ Elementy struktury wewnętrznej aglomeracji lubelskiej przyjęto za GUS, patrz: *Agglomeracje miejskie 1979*.

o monocentrycznym charakterze aglomeracji lubelskiej, której cechą charakterystyczną jest wyraźnie wykształcony i dominujący ośrodek centralny, tj. Lublin.

Wśród aglomeracji kształtujących się zajmuje aglomeracja lubelska czwartą pozycję pod względem zaludnienia (por. tab. 1). Jest jednocześnie największą kształtującą się aglomeracją na wschodnich terenach

Tab. 1 Miejsce kształtującej się aglomeracji lubelskiej w zbiorze aglomeracji miejskich w 1984 r.

The place of the new Lublin agglomeration within the system of urban agglomerations in 1984

Lp.	Aglomeracje miejskie	Ludność		Gęstość zaludnienia	
		ogółem w tys.	miejska w % ogółu	ogółem	w miastach
				osób na 1 km ² pow.	
I	Aglomeracje ogółem	15 331,4	92,7	806	1487
II	Aglomeracje ukształtowane	11 858,8	94,8	959	1604
III	Aglomeracje kształtujące się	3 472,6	85,5	521	1164
	w tym:				
1	bielska *	636,9	70,9	500	969
2	staropolska *	511,6	80,6	373	1226
3	wałbrzyska	465,0	87,8	409	928
4	lubelska	421,6	93,8	894	2137
5	częstochowska	336,7	86,7	596	986
6	białostocka	286,3	100,0	1714	1714
7	opolska	355,8	79,0	324	691
8	legnicko-głogowska	285,3	94,4	623	1968
9	rzeszowska	173,4	100,0	1482	1482

* Aglomeracja bielska i staropolska mimo że w 1984 r. przekroczyły zaludnienie rzędu 0,5 mln, nadal są zaliczane do kształtujących się z uwagi na niespełnianie kryterium zaludnienia powyżej 250 tys. osób co najmniej jednego miasta na swych obszarach.

Źródła: przeliczenia autorki na podstawie Rocznika statystycznego miast 1985, GUS 1986 i opracowania regionalnego GUS, 1986: Powierzchnia, ludność oraz obwody spisowe w przekroju terytorialnym.

kraju, przy braku tu aglomeracji ukształtowanych. Odznaczają się wysokim udziałem ludności miejskiej (93,8%), o czym decydują mieszkańcy Lublina. Zwraca ponadto uwagę niezwykle wysoka gęstość zaludnienia w miastach aglomeracji lubelskiej (2137 osób na 1 km²). W tym względzie przewyższa ją tylko ukształtowana aglomeracja łódzka (2706 osób na 1 km² powierzchni miast). Czynnikiem ograniczającym przestrzenny roz-

Tab. 2 Dynamika wzrostu ludności miejskiej w aglomeracji lubelskiej na tle aglomeracji kraju w latach 1950—1984
Dynamics of urban population growth in the Lublin agglomeration against the agglomerations of the country between 1950 and 1984

Lp.	Aglomeracje miejskie	Ludność miejska w tys.					Dynamika wzrostu ludności miejskiej w %							
							lata							
		1950	1960	1970	1980	1984	1950	1960	1970	1980	1984	1950	1984	1984
I	Miasta ogółem	10 714,3	14 360,6	17 239,3	20 979,0	22 233,6	134,0	120,0	121,7	106,0	207,5			
II	Aglomeracje ogółem	6 459,3	8 815,3	10 443,7	13 340,4	14 212,7	136,5	118,5	127,7	106,5	220,0			
III	Aglomeracje ukształtowane	5 372,1	7 166,5	8 370,4	10 582,4	11 243,0	133,4	116,8	126,4	106,2	209,3			
IV	Aglomeracje kształtujące się	1 087,2	1 648,8	2 073,3	2 758,0	2 969,7	151,6	125,7	133,0	107,7	273,1			
	w tym:													
1	bielska	185,2	247,8	301,3	425,3	451,5	133,8	121,6	141,1	106,2	243,8			
2	staropolska	141,1	225,8	288,7	379,3	412,1	160,0	127,9	131,4	108,6	292,1			
3	wałbrzyska	235,1	321,0	352,4	397,1	408,4	136,5	109,8	112,7	102,8	173,7			
4	lubelska	129,3	206,7	277,3	361,3	395,4	159,9	134,1	130,3	109,4	305,8			
5	częstochowska	130,0	190,9	219,8	273,4	291,9	146,8	115,1	124,4	106,8	224,5			
6	białostocka	84,2	145,2	198,3	261,4	286,3	172,4	136,6	131,8	109,5	340,0			
7	opolska	85,2	137,3	181,1	264,9	281,1	161,1	131,9	146,3	106,1	329,9			
8	legnicko-głogowska	51,8	90,5	145,8	242,6	269,6	174,7	161,1	166,4	111,1	520,5			
9	rzeszowska	45,3	83,6	108,6	152,7	173,4	184,5	129,9	140,6	113,6	382,8			

Źródła: przeliczenia autorki na podstawie Roczników statystycznych miast GUS, 1981, 1986.

wój miast aglomeracji lubelskiej, zwłaszcza Lublina jest wysoka war-
tość otaczającej je rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Syntetyczną ocenę stopnia wykształcenia aglomeracji lubelskiej uzyska-
ć można poprzez analizę dynamiki jej rozwoju. Prawdopodobieństwem w tym
zakresie jest bowiem zwalnianie tempa rozwoju przez aglomerację w mia-
rę osiągania przez nią stanu względnej „dojrzałości” — i odwrotnie.
Zawarte w tabeli 2 liczby odzwierciedlają dynamikę wzrostu ludności
miejskiej w aglomeracji lubelskiej w latach 1950—1984 na tle pozosta-
łych aglomeracji, ze szczególnym uwzględnieniem kształtujących się.

Analiza dynamiki wzrostu ludności miejskiej w aglomeracji lubel-
skiej wskazuje na ogólnie wyższe tempo jej rozwoju na tle miast kraju
i zbioru aglomeracji. Sugeruje to zatem, iż znajduje się w fazie *in statu*
nascendi. Szczegółowa analiza wzrostu ludności miejskiej w poszczegól-
nych aglomeracjach kształtujących się pozwala z kolei mówić, iż słab-
szym zaawansowaniem w rozwoju w porównaniu z aglomeracją lubelską
cechuje się opolska, białostocka, rzeszowska i legnicko-głogowska, zaś
wyższy od niej stopień wykształcenia osiągnęły: wałbrzyska, częstochow-
ska, bielska i staropolska. Nie zmienia to jednak faktu, iż aglomeracja
lubelska jest nie tylko największym, lecz także najlepiej wykształconym
układem aglomeracyjnym na wschodnich terenach kraju.

Reasumując: skala wielkości i dynamika rozwoju ludnościowego Lub-
lina (aglomeracji lubelskiej) decydują o dominacji miast (jego aglome-
racji) na wschodnich terenach kraju. Ludność Lublina tworzy trwałą
podstawę dla rozwoju zarówno samego miasta, jak układu aglomera-
cyjnego, z którym jest ono związane. Wysoka ranga Lublina jako kon-
centracji ludności sugeruje niemałą też jego rolę jako centrum życia
gospodarczego.

POTENCJAŁ GOSPODARCZY

Ogólną ocenę potencjału gospodarczego Lublina można sformułować
na podstawie porównawczej analizy kształtowania się w grupie dzie-
sięciu największych miast w kraju, z którą związany jest Lublin. Wskaź-
nikami tymi są : ludność w wieku produkcyjnym przypadająca na 100
mieszkańców, liczba zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej odnie-
siona do 100 mieszkańców, zatrudnienie w przemyśle w przeliczeniu na
100 zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej, przeciętne zatrudnienie
w zakładach przemysłowych, wielkość produkcji sprzedanej w przemyśle
uspołecznionym na 1 zatrudnionego w tym dziale. Wymienione wskaźni-
ki ujęto w tabeli 3. Ich analiza sugeruje w pewnym zakresie podobień-
stwo w charakterze gospodarki Lublina z grupą największych miast

Tab. 3. Potencjał gospodarczy Lublina na tle największych miast kraju w 1984 r.
The economic potential of the Lublin agglomeration against the background
of the biggest cities of the country in 1984

Lp.	Wyszczególnienie	Ludność w wieku produkcyjnym na 100 mk	Zatrudnienie w gos- podarce uspołecznio- nej na 100 mk	Zatrudnienie w prze- myśle na 100 zatrud- nionych w gospodarce uspołecznionej	Przeciętne zatrudnie- nie na 1 zakład przemysłowy w gos- podarce uspołecznio- nej	Produkcja sprzedana na 1 zatrudnionego w zakładzie przemysłu uspołeczniowego w mln zł
	Miasta kraju ogółem	58,7	32,0	37,5	81,0	2,27
	w tym:					
1	Warszawa	64,0	45,0	28,6	106,7	2,64
2	Łódź	63,0	42,1	44,8	127,9	2,03
3	Kraków	63,5	45,2	31,4	98,8	3,18
4	Wrocław	65,3	42,4	33,1	96,1	2,39
5	Poznań	61,7	43,6	30,2	89,3	2,88
6	Gdańsk	62,5	41,9	32,2	123,5	3,23
7	Szczecin	65,1	45,0	31,0	114,9	2,88
8	Katowice	63,4	60,8	37,2	197,2	2,27
9	Bydgoszcz	61,2	43,5	41,0	130,2	1,94
10	Lublin	62,6	44,3	28,7	79,4	2,81

Źródło: przeliczenia autorki na podstawie Rocznika statystycznego miast 1985, GUS 1986, s. 2—23, 82—149, 150—183.

w kraju, w innym zaś — wskazuje na jego odrębność wynikającą w dużej mierze z wpływów z rolniczych tradycji Lubelszczyzny. Zbliżony poziom wskaźnika ludności w wieku produkcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców w Lublinie (62,6) i w grupie pierwszych dziewięciu miast kraju (od 61,2 osób w Bydgoszczy do 65,3 osób we Wrocławiu), a jednocześnie wyższy niż średni dla miast kraju (58,7 osób) świadczy o sile przyciągania ludzi młodych przez duże miasta. Potwierdzają to na ogół wyższe w miastach dużych, w tym w Lublinie, wielkości zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej w przeliczeniu na 100 mieszkańców, w porównaniu z wielkością średnią dla miast kraju.

Specyfikę gospodarki Lublina odzwierciedlają wskaźniki oceniające w ogólnym przybliżeniu rolę w niej przemysłu. Zatrudnienie w przemyśle w przeliczeniu na 100 osób pracujących w gospodarce uspołecznionej Lublina jest niskie (28,7 osób wobec 37,5 osób średnio dla miast kraju) i podobne w grupie miast dużych do Warszawy (28,6 osób). W przypadku Lublina, a jeszcze bardziej Warszawy niskie wskaźniki zatrud-

nienia w przemyśle nie świadczą bynajmniej o słabym ogólnym ich uprzemysłowieniu, lecz relatywnie wzrastającej roli innych działów gospodarki miejskiej, w tym wyspecjalizowanych usług. Przeciętna wielkość zakładów przemysłowych w Lublinie jest niewielka (79,4 osób na 1 zakład uspołeczniiony); najniższa w grupie dziewięciu wyprzedzających go w zaludnieniu miast i niższa od średniej dla ogółu miast (81 osób). Wydajność przemysłu lubelskiego mierzona produkcją sprzedaną na 1 zatrudnionego jest jednak wysoka — 2,81 mln zł. Daje to miastu czwartą pozycję wśród analizowanej grupy miast (po Gdańsku, Krakowie i *ex aequo* Poznaniu i Szczecinie). Niską przeciętną wielkość zakładów przemysłu uspołecznionego w Lublinie kształtuje lokalizacyjnie rozproszony przemysł spożywczy (17,6% zatrudnionych w przemyśle miasta) i lekki (14,4% zatrudnionych)¹⁵. O ogólnie zaś wysokiej wydajności przemysłu lubelskiego decyduje branża spożywcza partycypująca aż w 45% w ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu uspołecznionego¹⁶.

Potwierdzeniem mniejszej roli Lublina jako ośrodka przemysłowego mogą być odsetki zatrudnionych w przemyśle średnio w miastach kraju i w grupie analizowanych koncentracji wielkomiejskich. Odsetek ten dla Lublina w 1984 r. osiągnął poziom 28,7% i był niższy niż przeciętny dla miast kraju — 37,5%. W grupie największych dziewięciu miast kraju zbliżonym odsetkiem zatrudnionych w przemyśle charakteryzowały się Warszawa (28,6%), pozostałe zaś miały odsetki wyższe, bo wahające się od 30,2% w Poznaniu do 44,8% w Łodzi¹⁷. Niski udział zatrudnionych w przemyśle cechuje też aglomerację lubelską. W 1984 r. udział ten w grupie aglomeracji kształtujących wahał się od 32,9% w lubelskiej do 56,1% w wałbrzyskiej¹⁸. Nie odgrywa większej roli w kraju lubelski okręg przemysłowy, w skład którego wchodzi obok Lublina, miasta Łęčna i Świdnik oraz część gmin: Łęčna, Mełgiew, Puchaczów, Trawniki i Wólka¹⁹. W wyodrębnionych na terenie kraju dwudziestu czterech okręgach przemysłowych, lubelski partycypuje w zatrudnieniu w 1,6%, zaś w wartości produkcji sprzedanej przemysłu w 1,7%²⁰. Nie zmienia to faktu, iż przemysł skupia najwięcej zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej Lublina. O wiodącej roli przemysłu w mieście decydują w zasadzie trzy gałęzie: elektromaszynowa, spożywcza i lekka. Gałęzie te w 1984 r. skupiały łącznie 78,9% zatrudnionych w przemyśle

¹⁵ *Okręgi przemysłowe w Polsce. Opracowania regionalne*. GUS 1985, s. 184—185.

¹⁶ *Ibid.*, s. 210—211.

¹⁷ *Przeliczenia na podstawie Rocznika statystycznego miast 1985*, GUS, 1986.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Okręgi przemysłowe, op. cit.*, s. 13—19.

²⁰ *Ibid.*, s. 184—185, 210—211.

uspołecznionym Lublina i w 83,6% uczestniczyły w jego globalnej wartości produkcji sprzedanej²¹.

Poza przemysłem wysokim udziałem zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej Lublina odznacza się budownictwo oraz oświata i wychowanie (po 12,6% w 1984 r.), następnie zaś handel (11,4%) oraz transport i łączność (10,7%). Pozostałe działy gospodarki uspołecznionej miasta skupiają po mniej niż 10% zatrudnionych (od 1,2% w kulturze i sztuce oraz kulturze fizycznej, turystyce i wypoczynku 7,9% w ochronie zdrowia i opiece społecznej)²². Na 143,6 tys. pracujących w 1984 r. w gospodarce uspołecznionej Lublina, 69% było związanych ze sferą produkcji materialnej²³. Na 1000 mieszkańców Lublina przypadało 305 osób zatrudnionych w sferze produkcji materialnej i 137 osób pracujących poza produkcją materialną. Odnosząc analizę do całego okresu powojennego można stwierdzić charakterystyczne zmiany w kierunkach rozwoju gospodarki Lublina. Wyraża je zarówno wolniejsza dynamika wzrostu w działach produkcji materialnej, jak też malejący relatywnie udział pracujących w tych działach, na korzyść sfery niematerialnej, zwłaszcza oświaty i wychowania (w tym nauki). Wyraźnie uwidacznia się tendencja do względnie zrównoważonego rozwoju większości działów gospodarki miasta. Świadczy to zatem o wielokierunkowości w rozwoju gospodarki Lublina, co było dla niego cechą znaną już w przeszłości historycznej.

Na względne zrównoważenie potencjału gospodarczego z ludnościowym w Lublinie wskazuje podobna dynamika wzrostu w obu przypadkach. I tak na przykład w stosunku do 1957 r. uległa podwojeniu zarówno liczba ludności Lublina (wzrost o 110,6%), jak też liczba zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej miasta (wzrost o 119,2%). Na tej podstawie można wnosić o dość harmonijnym rozwoju miasta w Polsce Ludowej.

STRUKTURA FUNKCJONALNA

O ile potencjał gospodarczy informuje o możliwościach wytwórczych miasta, o tyle funkcje zewnętrzne odzwierciedlają jego rangę na danym obszarze. Tworząc bazę ekonomiczną miasta stanowią jego rację bytu i siłę motoryczną. Są zatem bardzo istotnym czynnikiem rozwoju miasta.

Punktem wyjścia dla określenia funkcji zewnętrznych Lublina jest wybór metody badawczej i najbardziej prawdopodobnego obszaru wpływu miasta (obszaru badań). Wyodrębnienie funkcji zewnętrznych jest

²¹ *Ibidem*.

²² *Rocznik statystyczny miast, op. cit.*, s. 112.

²³ *Ibidem*.

przedmiotem zainteresowania koncepcji bazy ekonomicznej miasta, zaś sposób ich pomiaru rozwiązują wypracowane w jej ramach wielorakie metody²⁴. Dzielią się one na bezpośrednie bazujące na badaniach terenowych i pośrednie wykorzystujące dane statystyczne, głównie dotyczące zatrudnienia w gospodarce miasta²⁵. Dla określenia funkcji zewnętrznych Lublina wykorzystano założenia metod pośrednich wybierając spośród nich do własnych celów, metodę najmniejszych zapotrzebowań opartą na wielkości „k”. O wyborze tej metody zdecydowała powszechnie panująca wśród badaczy opinia o większej jej wiarygodności w porównaniu z innymi metodami pośrednimi²⁶. Za podstawową jednostkę miary przyjęto zatrudnienie w gospodarce społecznej Lublina. Jako obszar badań potraktowano osiem województw (białkopodlaskie, chełmskie, krośnieńskie, lubelskie, przemyskie, rzeszowskie, tarnobrzesckie i zamojskie), które umownie nazwano Polską południowo-wschodnią. O wyborze tym przesądziły tradycyjne związki wymienionych województw z Lublinem, które powinny znajdować odzwierciedlenie we wzajemnych powiązaniach funkcjonalno-przestrzennych. Obszar hipotetycznego wpływu Lublina tworzy 79 miast. W stosunku do nich przyjęto z kolei założenie, iż tworzą regionalną sieć osadniczą. Założenie to jest niezbędne, gdyż sugerują go potrzeby badawcze. Metody pośrednie pomiaru funkcji egzogenicznych, w tym najmniejszych zapotrzebowań sprowadzają się bowiem do analizy porównawczej badanych wielkości, tj. zatrudnienia pomiędzy miastami tworzącymi układ regionalny. Uwzględniając ponadto fakt związania Lublina z kształtującą się aglomeracją lubelską, analogiczne badania przeprowadzono w zbiorze dziewięciu kształtujących się aglomeracji kraju.

Zgodnie z zasadami metody najmniejszych zapotrzebowań opartej na wielkości „k” ustalono, iż punkt piątego centylu, który reprezentuje niezbędne zatrudnienie dla zaspokojenia potrzeb własnych każdego miasta, wyznacza czwarte miasto w uszeregowanym zbiorze 79 jednostek miejskich według rosnącego zatrudnienia w poszczególnych działach gospodarki oraz pierwsza aglomeracja w grupie aglomeracji *in statu nascendi* (zestawionych w analogiczny sposób). Nadwyżki ponad wyznaczoną wielkość minimalną (funkcje wewnętrzne) składają się na funkcje zewnętrzne miasta (aglomeracji).

Wielkość zatrudnienia egzogenicznego (funkcji zewnętrznych) w poszczególnych działach gospodarki Lublina w 1984 r. przedstawiają liczby

²⁴ K. Dziewoński: *Przegląd teorii sieci osadniczej*, op. cit., s. 165.

²⁵ M. Jerczyński: *Metody pośrednie identyfikacji i pomiaru*. [w] *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*. „Prace IG PAN” 1971, 87, s. 112 i n.

²⁶ S. J. Kozłowski: *Zielona Góra — baza ekonomiczna i powiązania zewnętrzne*. „Prace Geograficzne IG i PZ PAN” 1977, z. 126, s. 47.

Tab. 4. Zatrudnienie egzogeniczne Lublina w 1984 r.
według metody najmniejszych zapotrzebowań
Exogenous employment in Lublin in 1984 according to the metod
of the smallest needs

Lp.	Działy gospodarki uspołecznionej	Zatrudnienie niezbędne minimalne (%)	Udział w zatrudnieniu ogólnym miasta (%)	Nadwyżka procentowa (%)	Zatrudnienie egzogeniczne w l. b.
1	Przemysł	10,78	28,72	17,94	7396
2	Budownictwo	0,00	12,57	12,57	2269
3	Transport i łączność	1,61	10,71	9,10	1400
4	Handel	5,23	11,39	6,16	1007
5	Gospodarka komunalna	1,07	3,09	2,02	90
6	Gospodarka mieszkaniowa i niematerialne usługi komunalne	0,00	2,85	2,85	117
7	Oświata i wychowanie	3,61	12,59	8,98	1623
8	Kultura i sztuka	0,13	1,22	1,09	19
9	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	1,99	7,89	5,90	669
10	Kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	0,00	1,23	1,23	22
11	Pozostałe	1,89	7,73	5,84	648

Uwaga: zatrudnienie niezbędne minimalne zostało obliczone dla zbioru 79 miast wchodzących w skład województw: białkopodlaskiego, chełmskiego, kroszeńskiego, lubelskiego, przemyskiego, rzeszowskiego, tarnobrzskiego i zamojskiego.

Źródło: stan zatrudnienia w gospodarce uspołecznionej miast w 1984 r. według Rocznika statystycznego miast 1985, GUS, ss. 84—85, 88—91, 108—111, 112—115, 128—129, 130—131, 138—141.

zawarte w tabeli 4. Informują one o świadczeniu przez Lublin funkcji na rzecz analizowanych miast Polski południowo-wschodniej, w zakresie wszystkich działów gospodarki miejskiej. Rozmiary tych funkcji są dość zróżnicowane i wykazują większe dysproporcje w porównaniu z rozkładem udziałów pracujących w poszczególnych działach gospodarki miasta. Dominującą funkcją zewnętrzną Lublina — podobnie jak działem gospodarki — jest działalność przemysłowa posiadająca jednakże, znacznie większy udział w zatrudnieniu egzogenicznym miasta (48,5%), aniżeli ogólnomiejskim (28,7%). Na drugą pozycję pod względem rozmiarów funkcji zewnętrznych wysuwa się budownictwo (14,9%), następnie oświata i wychowanie (10,6%). Pozostałe działy gospodarki miejskiej par-

tycypują w funkcjach zewnętrznych poniżej 10⁰%. Ich udziały wahają się od 0,1⁰% w przypadku kultury i sztuki oraz kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku do 6,6⁰% w handlu oraz 9,2⁰% w transporcie i łączności.

W świetle metody najmniejszych zapotrzebowań nieco inaczej wygląda struktura funkcji egzogenicznych aglomeracji lubelskiej. Informacje liczbowe na ten temat zawarto w tabeli 5. Wynika z nich, że aglomeracja lubelska nie świadczy na rzecz innych kształtujących się aglomeracji funkcji zewnętrznych w zakresie przemysłu. Nie jest to jednak jednoznaczne z całkowitym brakiem świadczeń przemysłowych aglomeracji lubelskiej w rozważanym układzie, lecz wynika z wysokiego zatrud-

Tab. 5. Zatrudnienie egzogeniczne kształtującej się aglomeracji lubelskiej w 1984 r. według metody najmniejszych zapotrzebowań
Exogenous employment of the new Lublin agglomeration in 1984 according to the method of the smallest needs

Lp.	Działy gospodarki społecznej w miastach aglomeracji	Zatrudnienie niezbędne minimalne (‰)	Udział w zatrudnieniu ogólnym aglomeracji (‰)	Nadwyżka procentowa (‰)	Zatrudnienie egzogeniczne (l. b.)
1	Przemysł	32,93	32,93	—	—
2	Budownictwo	4,63	11,33	6,70	1312
3	Transport i łączność	7,16	9,84	2,68	456
4	Handel	7,55	10,92	3,37	636
5	Gospodarka komunalna	2,82	3,10	0,28	15
6	Gospodarka mieszkaniowa i niematerialne usługi komunalne	1,31	2,64	1,33	61
7	Oświata i wychowanie	5,34	11,69	6,35	1282
8	Kultura i sztuka	0,56	1,08	0,52	10
9	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	5,41	8,28	2,87	411
10	Kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	0,70	1,10	0,40	8
11	Pozostałe	5,11	7,09	1,98	242

Uwaga: zatrudnienie niezbędne minimalne zostało obliczone dla zbioru 9 kształtujących się aglomeracji obejmujących 76 miast.

Źródło: stan zatrudnienia w gospodarce społecznej miast kształtujących się aglomeracji w 1984 r. według Rocznika statystycznego miast 1985, GUS, ss. 84—87, 90—93, 100—105, 110—115, 118—121, 130—131, 141—145. Delimitację aglomeracji przyjęto według GUS (patrz: Aglomeracje miejskie 1979, GUS, 1981).

nienia w tym dziale aglomeracji porównawczych, zwłaszcza śląskich. Dominującą pozycję w funkcjach egzogenicznych aglomeracji lubelskiej zajmuje budownictwo (29,6%) oraz oświata i wychowanie (28,9%). Rozwija też aglomeracja lubelska funkcje zewnętrzne w pozostałych działach. Wielostronność funkcji egzogenicznych wyróżnia ją wśród aglomeracji kształtujących się.

Reasumując można mówić, iż cechą charakterystyczną zarówno Lublina, jak jego aglomeracji jest zróżnicowanie bazy ekonomicznej (funkcji zewnętrznych). Zróżnicowanie to jest konsekwencją jego dość centralnego położenia wśród rozległych terenów rolniczych, braku konkurencyjności ze strony innych miast na znacznym obszarze, a także kultywowanych tradycji w charakterze i w kierunku rozwoju miasta. Zróżnicowanie funkcjonalne Lublina jest także oznaką względnej prawidłowości w rozwoju miasta. Jest również szansą dla większej racjonalności w zatrudnieniu mieszkańców miasta i zabezpieczenia im odpowiedniego standardu życia.

PODSUMOWANIE

Analiza czynników składających się na podstawy rozwoju Lublina potwierdza duży udział uwarunkowań historycznych w kształtowaniu współczesnej roli miasta w układzie osadniczym kraju i charakteru jego gospodarki decydującego z kolei, o specyfice funkcjonalnej miasta. Dogodność zlokalizowania Lublina i brak konkurencyjnych ośrodków miejskich na znacznym obszarze są do dnia dzisiejszego jednym z ważniejszych stymulatorów jego rozwoju oraz przesłanką dla rangi Lublina, jako największej koncentracji miejskiej na wschodnich terenach kraju. Tym również tłumaczyć można uniknięcie przez Lublin niekorzystnej jednostronności rozwoju, charakterystycznej dla terenów o dużym zurbanizowaniu i uprzemysłowieniu.

Wielostronność rozwoju Lublina znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej. Zróżnicowanie to było dlań znamienne już w odległej przeszłości historycznej, mimo że często w tej przeszłości rozwój miasta był uzależniony, podobnie jak obecnie, od czynników natury bardziej ogólnej, m.in. sytuacji politycznej i gospodarczej kraju, czy zmieniających się — nie zawsze korzystnie dla Lublina — priorytetów w funkcjach zewnętrznych miast.

O sile historycznych cech rozwoju Lublina świadczyć chociażby może zjawisko przejmowania od niego tych cech przez kształtującą się obecnie aglomerację lubelską. Tą ostatnią charakteryzuje również wielostron-

ność funkcjonalna, która wyróżnia ją pozytywnie w grupie pozostałych ośmiu kształtujących się układów aglomeracyjnych kraju.

Zróżnicowanie funkcji zewnętrznych miasta świadczy o względnej równowadze w czynnikach jego rozwoju. Jest więc cechą wymagającą kultuwowania, co zresztą nie wyklucza jej korygowania, stosownie do bieżących i przyszłych potrzeb rozwoju miasta.

РЕЗЮМЕ

Автор концентрируется на анализе основ развития Люблина: генетико-исторических условиях, человеческом и экономическом потенциале, величине и структуре внешних функций города. Приняв во внимание роль Люблина — основ формирующейся люблинской агломерации, исследователь провел анализ роли и места Люблина и люблинской агломерации в совокупности городских агломераций страны, особое внимание уделил при этом подсистемам формирующихся агломераций.

Анализ факторов, определяющих экономический характер Люблина и имеющих решающее значение для силы его внешнего воздействия, дает возможность сделать следующие выводы:

1. Люблин характеризуется дифференцированным общественно-экономическим развитием как в период Народной Польши, так и в прошлом. Это обусловлено особенностями расположения города и отсутствием на значительном пространстве конкурентных городских центров. Пределы внешних функций Люблина, их вид и характер были детерминированы более общими факторами, например, политической и экономической обстановкой в стране, изменением приоритетов в функциях городов.

2. Масштаб Люблина и люблинской агломерации, динамика развития их населения свидетельствуют о ведущей роли как самого города, так и связанной с ним агломерационной системы не только в сети населенных пунктов юго-восточной Польши, но и во всей восточной Польше.

3. Экономический потенциал Люблина характеризуется тенденцией к равномерному развитию. При отчетливом доминировании занятости населения города и его агломерации в промышленности, ведущая роль промышленности в экономическом потенциале Люблина и люблинской агломерации на фоне других городов и формирующихся агломераций незаметна.

4. Структура экзогенных функций Люблина в сети населенных пунктов юго-восточной Польши характеризуется дифференциацией. Ведущими внешними функциями города является промышленность, строительство, просвещение и обучение (в том числе и наука). Дифференциация экономической базы — также отличительная черта люблинской агломерации на фоне совокупности других определяющих агломераций. Все области хозяйства, за исключением промышленности, в люблинской агломерации развивают экзогенные функции, доминируют в них строительство, просвещение и обучение (в том числе наука).

Подытоживая, можно подчеркнуть сохранение надлежащих пропорций между основными факторами развития Люблина. Это находит отражение, например, в относительно гармоническом развитии города и в дифференцированной структуре его внешних функций.

SUMMARY

The paper concentrates around the analyses of basis for the development of Lublin which are composed of: Lublin's genetic-historical conditions, population and economic potential as well as the size and structure of external functions of the city. Considering the role of Lublin as the core the new Lublin agglomeration, these considerations were supplemented with an analysis on the place and role of Lublin agglomeration in the system of urban agglomerations in the country with special reference to the sub-system of agglomerations which are coming into existence.

The analysis of factors making up the character of the economy of Lublin and determining its effects outside, allows for the following conclusions:

1. Lublin is characterized by clearly differentiated character of socio-economic development, both in People's Poland and in the previous years. This feature results from a specific localization of the city and no competition with other urban centers on a considerable area. The reach of external functions of Lublin, their type and character were determined by more general factors such as the political and economic situation of the country and the changing priorities in the functions of the cities.

2. The scale of the size of Lublin and the Lublin agglomeration as well as the dynamics of their population development indicate the dominance of both the city itself and the agglomeration system with which it is bound, not only in the settlement network of south-eastern Poland but also in all the eastern area of the country.

3. The economic potential of Lublin points to the tendencies to a balanced development. With the dominance of industry in the employment structure of the city and its agglomeration, one does not observe any leading role of this activity in the economic potential of Lublin or the Lublin agglomeration against the background of other cities and agglomerations in the country.

4. The structure of the exogenous functions of Lublin in the settlement network of south-eastern Poland is a differentiated one. The leading external functions of the city are composed of industry, the building trade and education (including science). Differentiated economic base is also characteristic of the Lublin agglomeration against the background of the system of agglomerations coming into existence. With the exception of industry, all other spheres of the economy of the Lublin agglomeration develop exogenous functions with the domination of education (science included).

Concluding, one can speak about the maintenance of proper proportions between the fundamental factors of Lublin's development. This is reflected for example in relatively harmonious development of the city and a differentiated structure of its external functions.